

**TARBIYAVIY ISHLAR KONSEPTSIYALARIDA
INSONPARVARLIK TAMOIYILLARI**

Abdurazaqova Feruza

“UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDAGOGY” NOTM

Ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Xadjayeva Feruza

Begmatova Zarifa

“UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDAGOGY” NOTM

56 guruh talabalari

Аннотация

В данной статье освещается необходимость концепции воспитательной работы, принципы гуманизма в мировых концепциях воспитания, взаимосвязь между гуманизмом и патриотизмом. На примере системы образования в развитых странах, США, Японии, Франции, Германии.

Ключевые слова: воспитание, концепция, злонамеренные силы, образование, воспитание, история.

Abstract

This article highlights the necessity of the concept of educational work, the principles of humanism in global educational concepts, and the relationship between humanism and patriotism. On the example of the education system in developed countries, the USA, Japan, France, Germany.

Keywords: upbringing, concept, malicious forces, education, upbringing, history.

Annotatsiya

Mazkur maqolada, tarbiyaviy ishlar konseptsiasining zaruriyati, jahon tarbiya konseptsiyalarida insonparvarlik tamoyillarini, Insonparvarlik va Vatanparvarlik tarbiyasining uzviyligi bog‘liqligi haqida yoritib beriladi. Rivojlangan davlatlar, AQSh, Yaponiya, Frantsiya, Germaniyada ta‘lim tizimi misolida.

Kalit so‘zlar: tarbiya, konsepsiya, g‘arazli kuchlar, ta‘lim, tarbiya, tarix.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti SH.M.Mirziyoev ta’kidlaganidek: “Bugungi tez o‘zgarayotgan dunyo insoniyat oldida, yoshlar oldida yangi-yangi, buyuk imkoniyatlar ochmoqda. Shu bilan birga, ularni ilgari ko‘rilmagan turli yovuz xavf-hatarlarga ham duchor qilmoqda. G‘arazli kuchlar sodda, g‘o‘r bolalarni o‘z ota-onasiga, o‘z yurtiga qarshi qayrab, ularning hayotiga, umriga zomin bo‘lmoqda. Bunday keskin va tahlikali sharoitda biz ota-onalar, ustoz-murabbiylar, jamoatchilik, mahalla-ko‘y bu masalada hushyorlik va ogohlikni yanada oshirishimiz kerak.

Bolalarimizni birovlarining qo‘liga berib qo‘ymasdan, ularni o‘zimiz tarbiyalashimiz lozim”.¹

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida: “Yashash huquqi har bir insonning uzviy huquqidir. Inson hayotiga suiqasd qilish eng og‘ir jinoyatdir”(24-modda).

O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov ilgari surgan islohotlarning muhim tamoyillaridan biri ijtimoiy siyosatga qaratilishi bilan ajralib turadi. Bugun yurtimizda amalga oshirilgan “Onalar va bolalar” yili, “Inson manfaatlari” yili, “Sog‘lom avlod” yili, “Homiylar va shifokorlar yili”, “Onalar va bolalar yili” “Barkamol avlod” yili, “Mustahkam oila”, Sog‘lom ona va bola yili” yilning davomi sifatida Prezident Sh.M.Mirziyoyev tomonidan 2017 yilni “Xalq bilan muloqat va inson manfaatlari yili” deb e‘lon qilindi. 2018-yil “Faol tadbirkorlik Innovatsion g‘oyalar va texnologiyalarni qo‘llab quvvatlash yili ham davlatimizning xalqimizga qilayotgan g‘amxo‘rliqi insonparvarlik timsolining negizi sifatida amalga oshirilmoqda.

Insonparvarlik («inson» — arabcha; «parvar» — fors-tojikcha; «lik» — o‘zbekcha — kishiga g‘amxo‘rlik, gumanizm) — odamzodning qadri, uning erkinligi, qobiliyatlari har tomonlama namoyon bo‘lishi uchun kurashish, insonning baxt-saodati, teng huquqliligi, adolatli hayotini ta‘min etishga intilish, insoniylikning barcha tamoyillari yuzaga chiqishiga shart-sharoitlar yaratish ma‘nosini anglatadi.

Insonparvarlik g‘oyalari uzoq o‘ziga xos tarixga ega hisoblanadi. Insonparvarlik g‘oyalari, baxt-saodat va adolatga erishish orzu-havaslari xalq og‘zaki ijodiyotida, adabiyotda, diniy va falsafiy ta‘limotlarda uzoq o‘tmishdan beri o‘z aksini topib kelmoqda. Insonparvarlikning ko‘rinishlaridan biri bu insonni ulug‘lashdir. Inson tabiatning gultoji, u har qancha maqtovg‘a loyiq deb sanaladi. Bu haqda Qur‘on va hadislarida, mutafakkirlar ijodida ibratli fikrlar aytilgan.

Biz bu o‘rinda «Sharq Gegeli» degan sharaflı nomga sazovor bo‘lgan faylasuf shoir, mutafakkir Mirzo Abdulqodir Bedil so‘zlarini keltirib o‘tamiz. Bedil insonni irqiy, milliy, diniy e‘tiqodlaridan qat‘i nazar hurmat va ehtiromga sazovor ulug‘ zot deb biladi va bu haqda shunday deydi: «Har kimki, hazrati insonni sajdaga sazovor demasa, u mal‘undir».

Ushbu fikr har qanday davr uchun ham adolatli, ardoqli va olijanobdir. O‘zbek jadidlari (Behbudiy, Munavvar qori, Fitrat va boshqalar) va ma‘rifatparvar shoirlar (Muqimiy, Furqat, Avaz O‘tar o‘g‘li va boshqalar) ijodida ham insonparvarlik g‘oyalari davom ettirilib, yuksak insoniylik, odamiylik fazilatları kuylangan.

¹ Mirziyoyev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlari ta‘minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. “O‘zbekiston”. T.-2016, 22-bet.

Insonparvarlik yaxlit dunyoqarash tizimi sifatida birinchi bor Evropaning Uygʻonish davrida, ya'ni XV—XVII asrlarda shakllangan. Forobiyning fikricha, baxt-saodat, osoyishta hayot, kishilar oʻrtasidagi hamkorlik jarayonida insonning koʻp ijobiy fazilatlari va xislatlari asosida insonlar jamoasi yuzaga keladi. Forobiy insonlarning inoq va doʻst yashashi mamlakatda xalq uchun katta foyda keltirishini isbotlashga intilgan va tinchlikni qatʼiy ravishda quvvatlab, butun faoliyatini inson xizmatiga qaratgan. Insonparvarlik tamoyili – odamlarga mehr-muhabbat bilan qarash, ularning haq-huquqlarini hurmat qilish, baxt-saodati, har tomonlama kamol topishi hamda ijtimoiy hayotda inson uchun qulay shart-sharoitla yaratib berish haqida gʻamxoʻrlik qilishni ifodalovchi tuygʻular, qarashlar majmuidir.

Insonparvarlik tamoyili oʻzining huquqiy ifodasini «Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi» (1948 yil 10 dekabr), «Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi» (1992 yil 8 dekabr) kabi hujjatlarda oʻz aksini topgan.

Xushmuomalalik – oʻzga kishilarga boʻlgan ichki hurmatning tashqi koʻrinishi. Uning 10 ta belgisi bor: insof, aql, ilm, oliyjanoblik, koʻrkam feʼl, yaxshilik, sabr, shukr, muloyimlilik.

“Hayo imondandir. Hayoli, odoli boʻlmoq har vaqt xayrli ishlarga sabab boʻladi”(xadislardan).

“Vafosizda hayo yoʻq, hayosizda vafo yoʻq. Hayosiz inson – imonsizdir, imonsiz esa inson emasdir”(Navoiy).

“Insonda doimo turadigan husn va latofat hayo ila iffatdir. Hayosiz yuz jonsiz jasad kabidir”(Ibn Sino).

Sabr –qanoat – hayot qiyinchiliklarini chidam bilan engishdir.

“Kuchli odamlar hamisha oddiydirlar” (L.Tolstoy).

A.Navoiy inson taqdiri, xalq manfaatlari, mamlakat haqida gʻamxoʻrlikni asosiy masala qilib qoʻygan. U dunyoda eng qimmatli narsa insondir, degan fikrni olgʻa surgan. Uning fikricha, butun mavjudot, borliq, insonga, uning baxt-saodatiga xizmat qilishi lozim. «Odamiy ersang demagil odami, Oniki yoʻq xalq gʻamidin gʻami».

Insonparvarlik keng ijtimoiy fikrni qamrab olib, adabiyot, falsafa, sanʼat va boshqa sohalarida namoyon boʻldi.² XIV—XVII asrlarda insonparvarlik Italiyada, keyinchalik esa Evropaning boshqa mamlakatlarida tarqala boshladi.

Shundan keyingi asrlar davomida insonparvarlik gʻoyalari katta tarixiy yoʻlni bosib oʻtdi. Jahon ilmiy, siyosiy va ijtimoiy falsafasida insonparvarlik «gumanizm» nomi bilan rivojlandi. Bu atama birinchi marta XIX asr boshlarida fanda ishlatila boshlandi va XX asrning oʻrtalarigacha jamiyatdagi adolatsizlikni, tengsizlikni tanqid qilishga qaratildi. Insoniyatning XV asrdan to XX asrning oʻrtalarigacha boʻlgan tarixi

kishilarni asta-sekin insonparvarlik g'oyalarini o'zlashtirishga olib keldi va bu g'oyalarni inkor etish insoniyatni taxlika ostonasiga keltirib qo'yishini ko'rsatdi.

Shu asosda ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda jahon taraqqiyotida tub o'zgarishlar yuz bera boshladi va haqiqiy insonparvarlik tomon jiddiy qadamlar qo'yildi. Bolalarimizning yoshlik paytlaridan boshlab, ma'naviy ahloqiy tarbiya negizi, shuningdek insonparvarlik sifatlarini tarbiyalash ijtimoiy turmushning murakkab vaziyatlariga moslashtirib beruvchi kelajakdagi barkamol shaxs tarbiyasi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni yaratish imkoniyatini berdi.

Birinchi Prezidentimiz O'zbekiston davlatining eng ulug'vor va insonparvarlik g'oyalaridan biri ichki va tashqi tinchlik siyosati bilan bog'lagandir. Inson tug'ilgan ekan, u yashashi kerak. Yashash uchun tinch bo'lishi zarur. Demak, davlatimizning tinchlik siyosati insonparvarlik siyosati mazmuni bilan uzviy bog'liqdir.

1992 yil 8 dekabrda qabul qilingan O'zbekistan Respublikamizning Konstitutsiyasi o'zining insonparvarlik g'oyalari bilan ajralib turadi. Bu haqda 1-prezidentimiz Islom Karimov shunday yozadi: «Shu ko'xna zamin odamlari ko'nglida ustuvor bo'lgan adolat, haqiqat, imon, mardlik, tantilik, bag'ri kenglik kabi ulug' xislatlar bu muborak hujjatda munosib o'rin olgan». Bu tarixiy hujjatda insonparvarlik o'z ifodasini to'la topgan.

“Har kim qariganda ham, mehnat layoqatini yo'qotganda, shuningdek, boquvchisidan mahrum bo'lganda va qonunda nazarda tutilgan boshqa hollarda ijtimoiy ta'minot olish huquqiga ega” 39-modda. Pensiyalar, nafaqalar, ijtimoiy yordam boshqa turlarining mikdori rasman belgilab qo'yilgan.

Hayotimizning keyingi yillarida butun jaxon miqyosida ayrim toifa yoshlar miyasini zaharlashga, ularni ekstrimizim va terrorchilik yo'lga chalg'ituvchi guruhlarining paydo bo'lishi, mamlakatimizga kirib kelgan «Vaxobiylik», «Xizbut taxrir» kabi zararli oqimlar yoshlarimizni chalg'itish, ularning ongi va qalbini zaharlab, o'z ta'sirlariga olish uchun qilgan Yoshlar ittifoqlari va ba'zi yoshlarning bu ta'sirga berilganliklari, o'sib kelayotgan yosh avlod tarbiyasiga befarq qaramaslikka undaydi.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganidek «Vatanparvarlik - bu o'zbek xalqi milliy ruhiyatining ajralmas fazilatidir. Shavqatsizlik va zo'ravonlik uning tabiatiga yotdir. Bizning xalqimiz o'zining voqealariga boy ko'p ming yillik tarixi davomida ko'p narsalarni boshidan kechirdi. Madaniyat ilm, fan, o'z davlatchiligi yutuqlari nashidasini surdi, o'zaro nizolar, begonalar asorati alamini tortdi, eng yaxshi o'g'il-qizlaridan judo bo'ldi. Lekin tarixning o'yini ham, omonsiz jangu jadallar ham, tabiiy ofatlar va ochlik ham xalqimizning insoniylik tabiatiga dog' tushurolmadi. O'zbek oilasida bugungi kunda yaxshilik va yorug'lik, bolalarga mehr, kattalarga hurmat, yaqinlariga va boshqalarning qayg'usiga hamdardlik mujassamlangandir».

Hadislarimizda «Vatanni sevmoq iymondandir» deyiladi. Vatan ostonadan boshlanadi, deydi donishmandlar. Bu dono soʻzlar har bir kishining oʻz vatanini sevish va qadrlashga daʼvad etadi. Birinchi yurtboshimizning insonparvarligi, millatparvarligi evaziga 1991 yilning 31 avgustida Oʻzbekistonning davlat mustaqilligi eʼlon qilingach, Vatan qadri ortdi, zoʻrovonlik yoʻli bilan yoʻq qilingan milliy qadriyatlarimiz, dinimiz («Navroʻz» bayrami, Ramozon va Qurbon hayitlari) xalqqa yana qaytarildi.

Oʻzbekiston Respublikasining yangi davlat bayrogʻi, gerbi, milliy valyutasi, madhiya davlat ramzlari qabul qilindi. 1-Prezidentimiz I.A.Karimov taʼrifiga koʻra; Davlatimiz ramzlari bayroq, tamgʻa, madhiya, Oʻzbekiston xalqlarining shon-sharafi, gʻururi, tarixiy hotirasi va intilishlarini oʻzida mujassamlashtiradi. Mana shu ramzlarni eʼzozlash, oʻzining qadr-qimmatini, oʻz mamlakatiga va shaxsan oʻziga boʻlgan ishonchini mustahkamlash demakdir. Oʻquvchilarning ongiga insonparvarlik gʻoyalarini singdirib borish har bir pedagogning burchi va vazifasi hisoblanadi.

Tarbiyaviy ishlar konsepsiyasida tarbiyaviy tadbirlarni takomillashtirish zaruriyati, alohida taʼkidlangan: siyosiy tuzumning oʻzgarganligi, yangicha iqtisodiy munosabatlarning shakllanib borishi, tarbiyaviy ishni yaxshilashda davr talabiga javob beradigan yangicha tamoyillar gʻoyalar, ish uslublarini ishlab chiqish va oʻqituvchining ijodkorlik faoliyatini takomillashtirishdan iboratdir.

Tarbiyaviy ishlarga yangicha munosabat mustaqillik maʼnaviyati negizi asosida taʼlim islohotlarda olimlar va ijodkor oʻqituvchilarning izlanishlarida oʻz aksini topmoqda.

1-Prezidentimiz I.A.Karimov oʻzining «Oʻzbekistonning siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari» risolasida shunday deb yozgan edi:

«Maqsadimizga erishishimiz, yangi jamiyat qurishimiz, siyosatda ham, iqtisodda ham, maʼnaviyat sohasida ham barcha islohotlarning taqdiri oʻsib kelayotgan yosh avlodga bogʻliq».

«Yurtiga, Vataniga muhabbat, insonparvarlik tuygʻulari xalqimizning qon-qoniga singib ketgan azaliy xususiyatdir. Ana shu noyob insoniy fazilatlarini asrab, avaylash va yanada takomillashtirish farzandlarimizni ozod va demokratik Oʻzbekistonning munosib oʻgʻil qizlari etib tarbiyalash masalasi, maʼnaviyat yuzasidagi ishlarimizning asosiy yoʻnalishini tashkil etmogʻi lozim».

Ijodkor ilgʻor oʻqituvchi-tarbiyachilar oʻz faoliyatlari jarayonida tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda quyidagi mahorat tamoyillarini asos qilib oladilar:

- tarbiyaviy tadbirlar oʻtkazishdan maqsad, milliy maʼnaviyatni yosh avlod ongiga singdirish va eʼtiqodiga aylantirishdan iborat ekanligi;
- tarbiya jarayonining milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan bogʻlab bola qalbiga va ongiga taʼsir koʻrsatish;
- tarbiyaviy ishlarni oʻquvchilar jamoasini jipslashtiruvchi omillar bilan boyitib, tarbiyani taʼlim bilan uzviyligini taʼminlash;

– tarbiya jarayonida bolalarni tarbiyalangan darajasini aniqlash va ijobiy tomonlarini o‘stirish; bola shaxsiga hurmat va talabchanlik.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish tamoyillari barkamol insonni tarbiyalashda keng imkoniyatga ega bo‘lib, uni qanday darajada olib borish tarbiyachining pedagogik mahoratiga bog‘liqdir.

An‘anaviy pedagogikada formal va moddiy ta‘lim nazariyasi keng tanilgan.

Formal ta‘lim nazariyasiga Djon Lokk (XVII asr), Pestalotsi, Kant va Gerbart (XVIII-XIX asrlar) asos solganlar. XVIII asrning oxirlarida didaktik formalizm nazariyasi (konseptsiyasi) vujudga keldi (bu nom E.SHmit va A.A.Nemeyerning «Prinsipi vospitaniya i obucheniya» asarida tilga olinadi). Konseptsiya tarafdorlari ta‘limni o‘quvchilarning iqtidori va qiziqishlarini rivojlantiruvchi vositasi sifatida e‘tirof etadilar. Keyinchalik bu ta‘limot formal ta‘lim nazariyasi sifatida shakllantirildi.

Didaktik formalizm tarafdorlarining asosiy g‘oyasi qadimiy olim Geraklit tomonidan aytilgan (ko‘p bilim aqlni kuchaytirmaydi) fikrlariga asoslanadi. Keyinchalik bu g‘oyani I.Kant va I.G.Pestalotsilar rivojlantirishdi. Ular o‘qitishning asosli maqsadi, eng avvalo, o‘quvchining iqtidorini rivojlantirish, o‘quvchining to‘g‘ri tafakkur yuritishini kuchaytirish bo‘lishi shart deb hisoblaydilar.

Ushbu nazariya tarafdorlari falsafiy ratsionalizm (lotinchada «rationalts» - aqlli)ga tayanadilar va bilim manbai aqldir, bilim faqat aqlning mustaqilligida tug‘iladi, shu bois ta‘lim o‘quvchilarning ma‘lum bilimlarni egallab olishlari emas, balki ularning aqlini o‘stirish, ya‘ni, analiz, sintez, mantiqiy fikrlash layoqatlarini rivojlantirish kabi vazifani hal etishi zarur deb hisoblaydilar. Ularning fikrcha, fikrlashni rivojlantirish vositasi tillar, ayniqsa, qadimiy yunon va lotin tili, Shuningdek, matematikani o‘rganish lozim. Formal ta‘lim elementlaridan hozirgi kunda ham foydalaniladi. Angliyadagi grammatik maktablarda, ushbu nazariya g‘oyalari asosida ish ko‘riladi.

XVII asr oxiri – XIX asr boshlarida moddiy ta‘lim nazariyasi jadal rivojlandi. Nazariyaning paydo bo‘lishiga sanoat va uning ilmiy-texnik asoslari rivojlanishi asos bo‘lib xizmat qildi. Sanoatning jadal rivojlanishi tabiiy fan, texnik va amaliy tayyorgarlikka ega bo‘lgan odamlarni tayyorlash masalasini kun tartibiga olib chiqdi. Pedagogika tarixida bu nazariya (konseptsiya) didaktik materializm nazariyasi sifatida ham mashhurdir. Ushbu nazariya tarafdorlari (ularni “entsiklopedistlar” deb ham ataganlar), xususan, ingliz shoiri va tarixchisi Dj.Mil‘ton, nemis pedagogi N.B.Besedovlar maktabning asosiy maqsadi o‘quvchilarga bilimlar berish deb hisoblaganlar hamda o‘zlari o‘qitadigan fanga iloji boricha ko‘proq materiallarni kiritishga intilganlar.

Maktab ta‘limi mazmunini shakllantirishga bunday yondoshishning samarasi kam bo‘lib chiqdi chunki, o‘quvchilarga juda ko‘p axborotlar beriladi. Natijada axborotlar qisman va yuzaki o‘zlashtiriladi. Bu nazariyaning boshqa tarafdorlari empirizm

g'oyalarini ilgari suradilar (lotincha «empiria» - tajriba). Faylasuf-empiristlar, xususan ingliz faylasufi G.Spenser (1820-1903 yillar) bilish tajriba chegarasidan chiqqan olmaydi va bilim manbai fag'at tajriba hisoblanadi, deya ta'kidlaydilar. Bundan quyidagi pedagogik xulosalar chiqariladi: o'quvchilarni asosan tabiiy-ilmiy bilimlar bilan qurollantirish kerak, ta'lim materiallarini tanlash, kelajakda o'quvchilarning amaliy faoliyatlari uchun zarur bo'lgan bilimlarga murojaat qilish kerak.

Maxsus maktablarda nuqsonga ega bo'lgan bolalar o'qiydi. Real bilim yurtlari asosiy maktab va yuqori bosqich maktabi o'rtasida turadi. Qoidaga ko'ra bu erda o'qish 6 yil davom etadi. Bilim yurtini tugatganlar o'rta maxsus o'quv yurtiga yoki yuqori bosqichdagi hunar texnika maktabiga kirib o'qish huquqiga ega bo'ladi. Germaniyada gimnaziyalar ham mavjud. Gimnaziyani bitirganlik haqidagi etuklik attestati oliy o'quv yurtida o'qish imkonini beradi.

Oliy maktab o'z-o'zini boshqarish huquqiga ega. Talabalar o'qishi erkin tashkil etilgan. Ko'p sonli o'quv bosqichlari bilan birga o'quv rejalari taklif etiladi. O'qishga haq to'lanmaydi. Agar talaba yoki ularning ota-onalari oziq-ovqat xarajatlarini ko'tara olmasa o'qish uchun moliyaviy yordam ko'rsatish to'g'risidagi fideral qonunga ko'ra ular moliya yordamida oladilar. Bu yordamning yarmini stipendiyaga qo'shib berilsa, ikkinchi yarmini qarz tariqasida beriladi. O'z-o'zini boshqarishda vazifalari aniq taqsimlab berilgan bir necha guruhlar bosqichma-bosqich ishtiroki printsipligiga amal qilinadi. Uning tarkibiga professor-o'qituvchilar, o'quvchilar, ilmiy xodimlar va boshqa xodimlar kiradi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yhati:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat engilmas kuch. – T: Ma'naviyat, 2008 y.
2. Qurbonniyazova Z. “Tarbiyaviy ishlar jarayonida tarbiyalanuvchilarda milliy o'zlikni anglashni shakllantirishning pedagogik asoslari” nomzodlik diss. T., 2002 y
3. Mavlonova R., Rahmonqulova N., Normurodova B. Tarbiyaviy ishlar metodikasi T., 2010 y.
4. Колосникова .А., Н.М. Борытко и др. Воспитательная деятельность педагога М., 2006
5. Xoshimov K va b. «O'zbek pedagogikasi antologiyasi» T, «O'qituvchi». 1995y.
6. Ochilov M., Ochilova N. O'qituvchi odobi. T., 1997y.
7. Pedagogy and Practice: Teaching and Learning in Secondary Schools Leadership guide Status:
8. Recommended. Date of issue: 09-2004. Ref: DfES 0444-2004 G.10.
9. www. ziyonet.
10. Tojiboyeva, G., & Shobdurahimova, U. (2022). O 'QITUVCHI FAOLIYATIDA MULOQOT MADANIYATI, UNI BAHOLASH MEKANIZMI VA PSIXOLOGIYASI. *Архив научных исследований*, 2(1).
11. Таджибаева, Г. Р. (2021). ПРИЧИНЫ И ПУТИ РАЗРЕШЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ. *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, 4(3).